

Tabela 1

Region	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980
1	1	1	1	1	1	1	1
2	1	1	1	1	1	1	1
3	1	1	1	1	1	1	1
4	1	1	1	1	1	1	1
5	1	1	1	1	1	1	1
6	1	1	1	1	1	1	1
7	1	1	1	1	1	1	1
8	1	1	1	1	1	1	1
9	1	1	1	1	1	1	1
10	1	1	1	1	1	1	1
11	1	1	1	1	1	1	1
12	1	1	1	1	1	1	1
13	1	1	1	1	1	1	1
14	1	1	1	1	1	1	1
15	1	1	1	1	1	1	1
16	1	1	1	1	1	1	1
17	1	1	1	1	1	1	1
18	1	1	1	1	1	1	1
19	1	1	1	1	1	1	1
20	1	1	1	1	1	1	1

1. O. Kleemann, *Bronze- und eisenzeitliche Varia*, [w:] *Documenta archaeologica Wolfgang La Baume dedicata*, Bonn 1956, s. 30-31.

2. C. Pescheck, *Originale in der Sammlung des Seminars für Ur- und Frühgeschichte an der Universität Göttingen*, „Germania”, t. 28: 1950, s. 22-23.

3. W. La Baume, *Die pommerellischen Gesichtsurnen*, Mainz 1963.

K. Tackenberg, FUNDE DER GESICHTSURNENKULTUR IN WESTDEUTSCHEN MUSEEN, „Archäologisches Korrespondenzblatt”, R. 10: 1980, s. 49-54.

Zmiany polityczne, jakie dokonały się w Europie Środkowej w wyniku dwóch wojen światowych, spowodowały, że pewna ilość materiałów archeologicznych uzyskanych w obrębie dawnych zasięgów granicznych jest obecnie przechowywana w zbiorach znajdujących się za granicą w stosunku do terenów, na których je znaleziono. Sytuacja ta niewątpliwie utrudnia możliwość wykonywania tych znalezisk w ostatnio powstających różnego rodzaju opracowaniach, traktujących o rozmaitych kulturach, zwłaszcza na obszarach dzisiejszej Polski i zachodnich terenach ZSRR. Bez wątplenia pomocą w pokonywaniu owych trudności są stosunkowo liczne publikacje materiałowe ogłaszane przez badaczy niemieckich, polskich i radzieckich, a traktujące o znaleziskach z ziem polskich znajdujących się w zbiorach na terenie Niemiec bądź o zabytkach pochodzących z zachodnich rejonów ZSRR, a przechowywanych w polskich muzeach archeologicznych. Do tego typu publikacji należy też zaliczyć omawiane opracowanie poświęcone zabytkom kultury pomorskiej znajdującym się w zbiorach zachodniemieckich, pióra sędziwego obecnie badacza, działającego w okresie międzywojennym na Dolnym Śląsku, któremu zawdzięczamy zwłaszcza dwa artykuły o znaleziskach kultury pomorskiej ze wspomnianego regionu.

Autor omawia wszelkie materiały kultury pomorskiej, będące w muzeach i zbiorach uniwersyteckich na terenie Republiki Federalnej Niemiec, w pewnej części już zresztą publikowane — pomijając opracowania międzywojenne — przez O. Kleemanna¹, C. Peschecka², a zwłaszcza w obszernej monografii popielnic twarzowych W. La Baume'a³. K. Tackenberg zazwyczaj bardzo skrupulatnie charakteryzuje wygląd zabytków, nie podając jednakże — a szkoda — ich wymiarów. Jeśli jest to możliwe, przytacza opis warunków odkrycia albo sposób, w jaki znalazły się w miejscu obecnego lub — w przypadku okazów, które zaginęły — dawniejszego przechowywania, czasem podaje też numer inwentarza zbiorów.

¹ O. Kleemann, *Bronze- und eisenzeitliche Varia*, [w:] *Documenta archaeologica Wolfgang La Baume dedicata*, Bonn 1956, s. 30-31.

² C. Pescheck, *Originale in der Sammlung des Seminars für Ur- und Frühgeschichte an der Universität Göttingen*, „Germania”, t. 28: 1950, s. 22-23.

³ W. La Baume, *Die pommerellischen Gesichtsurnen*, Mainz 1963.

Sądzę, że polskiego czytelnika zainteresuje zwięzły wykaz znalezisk, którym autor poświęca uwagę, i zbiorów, w których się one znajdują lub znajdowały:

1 — Muzeum w Paderborn: popielnica twarzowa prawdopodobnie⁴ z miejscowości Niemcz, gm. Osielsko w woj. bydgoskim, skąd do tej pory nie były publikowane znaleziska grobowe kultury pomorskiej;

2 — Germanisches Nationalmuseum w Norymberdze: popielnica twarzowa z Lublewa Łębarskiego, gm. Choczewo w woj. gdańskim, gdzie dokonywano dosyć licznych odkryć materiałów tej kultury⁵;

3 — Vorgeschichtliches Seminar der Philipps-Universität w Marburgu: popielnica twarzowa z Bolszewa, gm. Wejherowo w woj. gdańskim, skąd znamy 2 stanowiska z cmentarzyskami kultury pomorskiej⁶, popielnica twarzowa z Sypniewa, gm. Więcbork w woj. bydgoskim, gdzie dokonywano już odkryć grobów kultury pomorskiej⁷, oraz szerokootworowe naczynie wazowate z okolic Szczecinka w woj. koszalińskim, z miejscowości, której polska nazwa nie jest znana⁸;

4 — Ruhrland-Museum w Essen: popielnica z Białośliwia, gm. Białośliwie w woj. pilskim, skąd pochodzą liczne znane zabytki kultury pomorskiej⁹;

5 — Muzeum w Hamm: dwie popielnice, przypuszczalnie twarzowe, ze wspomnianego już Bolszewa, gm. Wejherowo w woj. gdańskim¹⁰;

6 — Muzeum w Brunświku-Wolfenbüttel: popielnica oraz 2 bransolety brązowe, 2 kółka i 2 blaszki brązowe — być może nie stanowiące zresztą zespołu — z Pietrzykowa, gm. Koczała w woj. słupskim, skąd znane są groby skrzynkowe¹¹;

7 — Muzeum w Osnabrück: naczynie wazowate z miejscowości Serby, gm. Głogów w woj. legnickim, nie poświadczonej dotąd w literaturze odkryciami pochówków kultury pomorskiej;

8 — Seminar für Ur- und Frühgeschichte Uniwersytetu w Getyndze: kopia popielnicy twarzowej z Gdyni-Kacka Małego, m. Gdynia w woj. gdańskim, gdzie w kilku miejscach dokonywano odkryć grobów kultury pomorskiej¹²; kopia popielnicy z Nowego, m. Nowe w woj. bydgoskim, skąd znamy znaleziska teje kultury¹³;

⁴ Autor miejsce odkrycia lokalizuje bowiem w Borach Tucholskich: „Nimptsch in der Tucheler Heide nördlich von Bromberg (Bydgoszcz)” — s. 49. Jednakże M. Nadobnik, *Spis miejscowości województwa poznańskiego* (Poznań 1922) podaje tylko jedną miejscowość o tym brzmieniu (choć nieco odmiennej pisowni: „Nimtsch”) w b. pow. bydgoskim (s. 2 i 158). Miejscowości o takiej — lub zbliżonej — nazwie brak natomiast w *Skorowidzu miejscowości Rzeczypospolitej Polskiej*, t. XI, *Województwo pomorskie*, Warszawa 1926.

⁵ T. Malinowski, *Katalog cmentarzysk ludności kultury pomorskiej*, t. 2, Słupsk 1981, s. 84-85.

⁶ Malinowski, *op. cit.*, t. 1, Słupsk 1979, s. 50. Autor, podając dawną przynależność powiatową w brzmieniu niemieckim, błędnie tłumaczy jednak „Neustadt” na „Miastko” zamiast „Wejherowo”.

⁷ Malinowski, *op. cit.*, t. 3, Słupsk 1981, s. 89.

⁸ Autor podaje bowiem nazwę „Sachow” jako miejsce znalezienia naczynia. Nazwy tej nie rejestruje wszakże S. Rospond, *Słownik nazw geograficznych Polski Zachodniej i Północnej*, cz. II, Wrocław-Warszawa 1951, s. 677. Może jednak chodzi tu o miejscowość „Rackow”, czyli Rakowo, gm. Silnowo w woj. koszalińskim, skąd jednak do tej pory brak wiadomości o odkrywanych grobach kultury pomorskiej.

⁹ Malinowski, *op. cit.*, t. 1, s. 37-38.

¹⁰ Por. przyp. 6.

¹¹ Malinowski, *op. cit.*, t. 2, s. 190. Autor podaje jednak w odniesieniu do tych znalezisk niemiecką nazwę „Gross Peterkow”, natomiast wg S. Rosponda (*op. cit.*, s. 509) winna ona brzmieć „Gross Peterkau”.

¹² Malinowski, *op. cit.*, t. 1, s. 144. Autor, podając dawną przynależność powiatową Kacka Małego, ponownie (por. przyp. 6) tłumaczy niemiecką nazwę „Neustadt” na „Miastko”.

¹³ Malinowski, *op. cit.*, t. 2, s. 148. Autor podaje wszakże, iż chodzi tu o Nowogródek Pomorski, gm. Nowogródek Pomorski w woj. gorzowskim, i że miejscowość ta leży nad Wisłą: „Neuenburg (Nowogródek Pomorski, pow. Myślibórz) an der Weichsel (Wisła)”, co jest zupełnym nonsensem geograficznym. Przyjmując jako miejsce znalezienia oryginału, na którego podstawie wykonano tę kopię, miejscowość Nowe, noszącą dawniej niemiecką nazwę „Neuenburg” (por. *Skorowidz miejscowości...*, t. XI, s. 100), uważam, że jest to tym bardziej prawdopodobne, gdyż w rejonie Nowogródka Pomorskiego nie występują już znaleziska kultury pomorskiej; por. T. Malinowski, *Studien über den Bestattungsbrauch der Bevölkerung der Pommerschen Kultur*, „Arbeits- und Forschungsberichte zur sächsischen Bodendenkmalpflege”, t. 20/21: 1976, s. 153.

9 — Muzeum w Hildesheim: kubek gliniany z Głogowa, a raczej — jak chyba słusznie uzasadnia to autor — z Serbów, gm. Głogów w woj. legnickim¹⁴, oraz popielnica ze sceną figuralną z Dźwierszna, gm. Łobżenica w woj. piłskim, skąd znane są również inne materiały tej kultury¹⁵;

10 — Muzeum w Recklinghausen: kubek gliniany z Głogowa, a właściwiej z Serbów, gm. Głogów w woj. legnickim¹⁶;

11 — Muzeum w Haselünne, Kr. Meppen: kubek gliniany z nie występującej w aktualnych spisach miejscowości „Deleskiego Dąbrówko (pow. Lębork)”, miejscowości o wyraźnie zniekształconej nazwie¹⁷;

12 — Römisch-Germanisches Zentralmuseum w Moguncji: popielnice twarzowe z okolicy Bobolic w woj. koszalińskim, z miejscowości, której polska nazwa nie jest znana¹⁸; z Bobolic, m. Bobolice w woj. koszalińskim, z Osieków Lęborskich, gm. Choczewo w woj. gdańskim, oraz z Sypniewa, gm. Więcbork w woj. bydgoskim, a więc z miejscowości znanych już z odkryć materiałów kultury pomorskiej¹⁹.

Po przeglądzie materiałów kultury pomorskiej ze zbiorów zachodnioniemieckich (przy czym — co wypada tu podkreślić — nie zaliczył do nich kolekcji zachodniobermberskich, w których są znane analogiczne materiały²⁰) autor podaje jeszcze uzupełniające dane — zwłaszcza ilustracyjne — odnoszące się, jak można obecnie sądzić, do znalezisk grobowych kultury pomorskiej z Męcinki, gm. Męcinka w woj. legnickim, przechowywanych przed ostatnią wojną w Muzeum w Jaworze (w tymże województwie), a znanych jedynie z opisu słownego²¹. Na zakończenie swego opracowania autor kreśli nieco uwag ogólniejszych odnoszących się do kultury pomorskiej i do kultury lużyckiej, prezentujących raczej starsze poglądy — czemu trudno się zresztą dziwić — nie wnosząc tym samym nic do poznania ich wzajemnego stosunku.

Ogólnie opracowanie to można uznać za pożyteczny przyczynek, w skromnej wszakże mierze uzupełniający dotychczasową znajomość materiałów kultury pomorskiej. Niewątpliwie jego pożyteczność byłaby nieco większa, gdyby nie wykazana przeze mnie w kilku przypadkach niemożność lub problematyczność identyfikacji miejscowości podawanych przez Autora jako miejsca odkrycia owych materiałów, gdyby wreszcie opis zabytków był bardziej kompletny.

Tadeusz Malinowski

¹⁴ Por. poz. 7.

¹⁵ Malinowski, *Katalog...*, t. 1, s. 132.

¹⁶ Por. poz. 7.

¹⁷ Może chodzi tu o Dąbrówkę Wielką, gm. Łęczycze w woj. gdańskim, lub o Dąbrówkę Brzezieńską, gm. Łęczycze w woj. gdańskim, które wchodziły w skład pow. lęborskiego w okresie międzywojennym, kiedy najprawdopodobniej dokonano tego odkrycia. Z obydwu tych miejscowości są znane materiały kultury pomorskiej: Malinowski, *op. cit.*, t. 1, s. 109-110 i 112.

¹⁸ Autor podaje bowiem nazwę „Gross Abten”, której nie rejestruje wszakże Rospond (*op. cit.*, s. 504, a także s. 419 i 512). Miejscowość tę wymienia jednak La Baume, *op. cit.*, s. 43.

¹⁹ Malinowski, *op. cit.*, t. 1, s. 45 (Bobolice); t. 2, s. 166-167 (Osieki Lęborskie); t. 3, w druku (Sypniewo).

²⁰ Por. np. A. v. Müller, *Gesicherte Spuren*, Berlin 1972, tabl. 36.

²¹ E. Petersen, *Neue Ergebnisse über die frühgermanische Kultur in Schlesien*, „Altschlesien”, t. 2, z. 3: 1929, s. 204-205.